

recenzija

Borut Ošljaj: *Homodiaphoricus*. Uvod v filozofsko antropologijo

Filozofska fakulteta, Ljubljana 1999

CVETKA TÓTH

Univerza v Ljubljani, filozofska fakulteta, Oddelek za filozofijo,
Aškerčeva 2, SI-1000 Ljubljana

Delo *Homo diaphoricus* s podnaslovom *Uvod v filozofsko antropologijo* avtorja dr. Boruta Ošljaja je obsežno delo, ki zelo natančno obravnava nekatere tradicionalne kot tudi sodobne probleme filozofske antropologije. Sestavljeno je iz šestih poglavij in že z naslovnimi formulacijami poudarja svoj izrazito problemski pristop, s katerim obravnava človeka oziroma ontologijo človeka, ki je zelo kompleksna in kot taka vključuje vse najbolj bistvene vidike s področij drugih filozofskih disciplin, od ontologije, spoznavne teorije, metafizike do estetike, etike, aksiologije.

V prvem poglavju *človek in religija* avtor izhaja iz tega, da pojma človeka ne moremo podati brez upoštevanja religioznega izročila. Pri tem predstavi zelo široko razumevanje religije, ponekod celo kot *teorijo stvarnosti*, predvsem v pomenu, ko je religija sinonim za neskončno in celovito. Kot taka v sebe vključuje še izrazito vrednostni odnos, ki ga moderno pojmovanje razširja s pojmom svetega, ki zajema tudi take vrednote kot dobro, pravično, lepo in resnično. Z grško kulturo je opravljen prehod od ciklizma k linearizmu, prehod, ki vključuje "dokončni prehod od religije k metafiziki" (str. 55). Logika mišljenja ni več časovna, narašča prostorsko linearno dojemanje sveta, s tem pa misel ni več osrediščena, totaliteta zavesti je "dokončno razbita". Človek zdaj ni več toliko religiozno, ampak je metafizično bitje, ki mnogo bolj kot religijo ustvarja zgodovino.

Metafizika razume človeka kot pretežno duhovno, tj. ustvarjalno bitje, ne kot duševno, saj to prevladuje tam, kjer je človekov odnos do sveta tematiziran na religiozen način. Glede ustvarjalnosti metafizični pristop izpostavlja človeka kot samozavedajoči se onstran in nad naravo postavljeni subjekt. Če sta mitos in ciklizem osrednji kategoriji religiozne zavesti, potem sta logos in linearizem osrednji kategoriji metafizične zavesti. Religija se ne razvije v samospoznanje, samo oblikuje življenje, šele filozofija vzpostavlja distanco do življenja, ki jo z vsem povzema v sebe *pojmem*. Avtor zato ugotavlja, da ravno "abstraktnost pojma, ki je v ločenosti od vsega neposredno življenjskega", dela "filozofijo za najbolj reprezentativno metafizično simbolno formo in hkrati za temelj znanosti" (str. 76). S temi ugotovitvami so podani nastavki za razumevanje ne samo filozofije in znanosti, ampak tudi za vrednotenje človeka.

V četrtem poglavju *Metafizika in antropologija* dobimo zgodovinsko-problemski opis tistih izstopajočih metafizičnih pojmovanj, ki so zelo pomembno vplivala na pojmovanje človeka na vseh ravneh. V krščanskem srednjem veku človek ni bil razumljen iz samega sebe, ni subjekt, "temveč le brezimni člen v verigi božjih otrok, ki si z globino svoje vere prizadevajo za lastno odrešitev, zato o antropoloških problemih v strogem smislu tu ni mogoče govoriti" (str. 92). S spremembo metafizičnih nazorov se radikalno menja tudi pojmovanje človeka kot svobodnega in samoopredeljenega bitja,

zato je "konstitutivni princip filozofske antropologije" *človek kot subjekt* (str. 112). Filozofsko gledano ta razvoj v marsičem prek renesanse, Descartesa in filozofije razsvetljenstva kulminira s Kantom: "Človek, ki v svojem spoznavanju izhaja iz sveta lastnega subjektivnega izkustva, in ne več od boga, je zdaj tudi znotraj filozofije dokončno postavljen kot subjekt" (str. 109).

S sklepom Kantove *Kritike čistega uma*, da človek ni samo teoretično, ampak praktično-moralno bitje, je podano spoznanje o tem, da spoznavajoči subjekt ni nekaj abstraktnega, ampak da je konkreten in praktično dejaven, tudi še v etičnem in estetskem smislu. Kantova metafizična antropologija sicer skuša razumevati človeka s tem, kar pač človek je, vendar še vedno tradicionalno metafizično določa njegov poslednji smoter. Avtor zato upravičeno opozarja na antinomije kantovske antropologije. Pokantovski razvoj s svojo kritiko tradicionalne metafizike in opustitvijo metafizike kot take pripelje celo do nihilističnih tendenc, "strašna napoved nihilizma ter človek brez sočutja in vrednot" (str. 147). Toda nihilizem ni šolsko odkritje in "preroška floskula, temveč čedalje prepoznavnejši znak novega duhovnega položaja človeka" (str. 148).

Kot samostojna filozofska disciplina se je filozofska antropologija uveljavila v času prve svetovne vojne, mejnik je izid Schelerjevega dela *Položaj človeka v kozmosu* (1928). Prek romantične vzhiceniosti in čustvenosti s fenomenologijo spet prihaja do veljave "treznost in racionalnost" (str. 150), vrača se vera v racionalizem. Fenomenologija namreč posebej tendence: "iztrgati subjekt iz njegovega solipsizma in mu vrniti izgubljeni objekt, kar je predvsem pomenilo zavrnitev psihologizma in pozitivizma" (str. 150).

Poglavje *Antropologija in človek* v bistvu prevprašuje in vrednoti dosežke filozofske antropologije in v tej zvezi izhaja iz misli: "Praktični človek je zmeraj več kot zgolj subjekt; v tem dejanskem presežku, ki prerašča človekovo subjektivnost in metafizičnost, je bila skrita luč upanja, iz katere je črpalo antropološko motivirano Schelerjevo revitalizacijsko prizadevanje" (str. 163). Kot nedvomno izjemen podvig tega prizadevanja je vsekakor njegov poskus antropološke restitucije in hkrati revitalizacije metafizike.

Govor o človeku ni možen kot pogovor o tem, kaj je človek po sebi, izoliran iz sveta in njegovih konkretnih razmer. Če je v filozofski antropologiji človek nagovorjen kot človek, pa to vključuje vrsto vprašanj, tudi o tem, zakaj je človek bitje z metafizično potrebo, ki jo sodobna filozofija skuša osmisлити na povsem tostranskih temeljih, kar pomeni, da človek ni več bitje dveh svetov. S Plessnerjem avtor izpostavlja pojem humanosti v smislu človekovega prizadevanja izoblikovati družbo ne samo humanosti, ampak družbo z zelo visoko ozaveščenostjo o odgovornosti pred sočlovekom, naravo in zgodovino. To so tista dragocena izhodišča, s katerimi teorija mora razpolagati, kajti če "za življenje velja načelo nedoločenosti", pa za teorijo velja "načelo nedvoumne določljivosti" (str. 215). V tem je tudi njen znanstveni kredo.

Delo *Homo diaphoricus* je nedvomno zelo kakovostno in strokovno podano razmišljanje o filozofski antropologiji. Odlikujejo ga poznavanje problemov stroke, pojmovna jasnost in natančnost. Temeljito in zelo analitično diskutira z mnogimi, najbolj pomembnimi temelji naše kulture, ki so v mnogočem pripeljali razvoj človeštva do krize našega obstoja in preživetja - pri tem še posebej izpostavlja načelo odgovornosti. Pokaže pa tudi na tiste prispevke, ki skušajo podati izhodišča za premagovanje krize. Kot tako delo za potrebe filozofske stroke predstavlja zelo pomemben in nepogrešljiv študijski vir. Njegova objava bo tudi še pomemben prispevek na področju ekološko ozaveščene misli o tem, *kam in kako* v prihodnje.